

Sankt Lars sjukhus

En kulturhistorisk utflykt
i en mörk del av Lunds historia

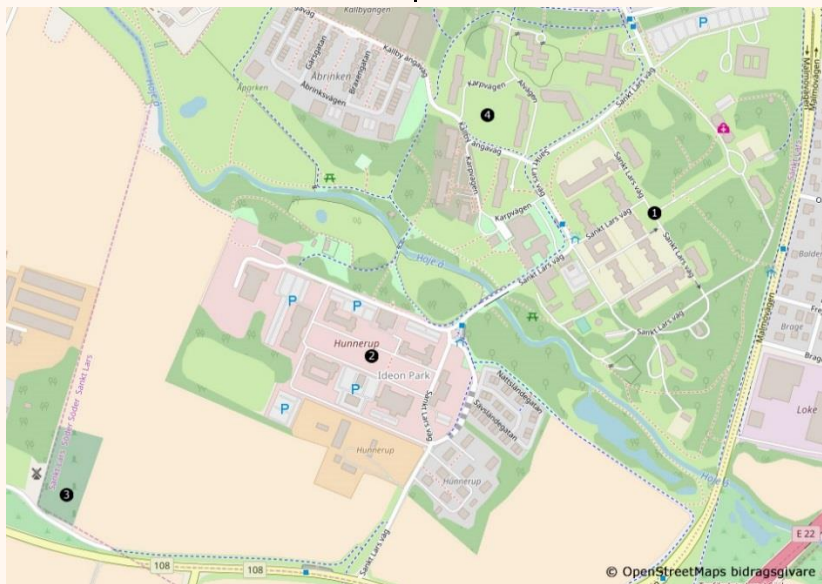
Sankt Lars sjukhus i Lund

Sankt Lars sjukhus i södra delen av Lund var ett **mentalsjukhus** som öppnade sin verksamhet **den 1 juli 1879**. Det var i **drift till i slutet av 1980-talet** och **som mest fanns där nästan 2 500 patienter**. Den verksamhet som öppnade **1879** kallades för **Lunds hospital** ❶ och **1891** kompletterades den verksamheten med **Asylen** ❷, se kartan nedan. Dessutom fick sjukhuset **1895** en egen **be-
gravningsplats** ❸. I den här broschyren berättar vi om och visar vägen till både hospital, asylen och till begravningsplatsen. Vi avslutar med att beskriva byggnaderna i området ❹ som vi för enkelhet skull kallar för **nya området** i den här broschyren.

Historien om Sankt Lars sjukhus är **en bitvis mörk men intressant del av Lunds historia**. Tidigare fanns det ett **medicinshistoriskt museum i A-avdelningen för män** ⑥, se kartan

över hospitalet längre fram i den här broschyren, där historien om Sankt Lars sjukhus också skildrades men det **stängde 2006**. Numera finns det ett annat medicinhistoriskt museum i Lund, **Livets museum**, och det är väl värt ett besök, men där finns det inte så mycket plats för historien om Sankt Lars sjukhus.

Idag finns det annan verksamhet på området för Sankt Lars sjukhus, bl.a. daghem, skolor, vårdcentral och privata företag, så man kan inte gå in i de byggnader som en gång i tiden tillhörde sjukhuset. **Men många av byggnaderna finns kvar så man kan själv gå runt där i området och se på dem från utsidan** och på så sätt lära sig mer om sjukhuset. De flesta ser fortfarande ut som de gjorde när sjukhuset byggdes en gång i tiden. **Sankt Lars begravningsplats finns också kvar fortfarande**, men används inte längre.

Karta över området för Sankt Lars sjukhus med 1 Lunds hospital, 2 Asylen, och 3 begravningsplatsen.

Hur man tar sig till området för Sankt Lars sjukhus

Om man vill **se sig omkring i området för Sankt Lars sjukhus på egen hand** så är det **enklast att cykla dit**. Sedan är det **ca. 1,5 km att cykla eller promenera inom området** där man först ser på det som var Lunds hospital, sedan det som var asylen och slutligen på begravningsplatsen. Klicka på **de blå länkarna** i den här broschyren för att hitta **vägvisning och mer information**.

Det är **ca. 2 km** att **cykla från Lunds centrum till området för Sankt Lars sjukhus** och det **tar knappt 10 minuter**. Man kan **hyra någon av Lunds publika cyklar** och man kan läsa mer om hur man gör det på **Lundahojs** och **Digi-Bikes** webbsidor. Det går också hyra cykel av **Fridhems cykelaffär**.

Om man istället vill åka **buss till området** så åker man med **linje 6** från **Botulfsplatsen** till

S:t Lars parkering vilket tar knappt 10 minuter. Därefter är det **ca. 300 meter** att promenera till **första platsen** i området som är **överläkarens hus**. Man hittar mer **information om busstider** m.m. på **Skånetrafikens webbplats**

eller i **Skånetrafikens app** för **Android** eller **iPhone**, och med hjälp av appen kan man också köpa **bussbiljett** som man betalar med **betalkort**.

Lunds hospital

Det som senare blev en del av Sankt Lars sjukhus började med det som kallades för **Lunds hospital**. Det var tänkt som en **kuranstalt** dit de sinnessjuka skulle komma för att efter en tid skickas hem, **botade** från sin sjukdom.

Synen på de sinnessjuka förändrades i mitten av 1800-talet. Med frisk luft, närhet till rinnande vatten, ljusa miljöer, musik och mer human vård utan tvångsmedel var målet att bota de sinnessjuka. En rogivande och harmonisk miljö ansågs fungera terapeutiskt. Det var i den tidens anda som det planerades för ett hospital i Lund.

Det nya hospitalet ritades av arkitekten Per Ulrik Stenhammar men han dog 1875 så det slutfördes av arkitekten Axel Kumlien. Avsikten var **ett hospital med ett paviljongsystem** där lugna patienter kunde skiljas från de "stormande".

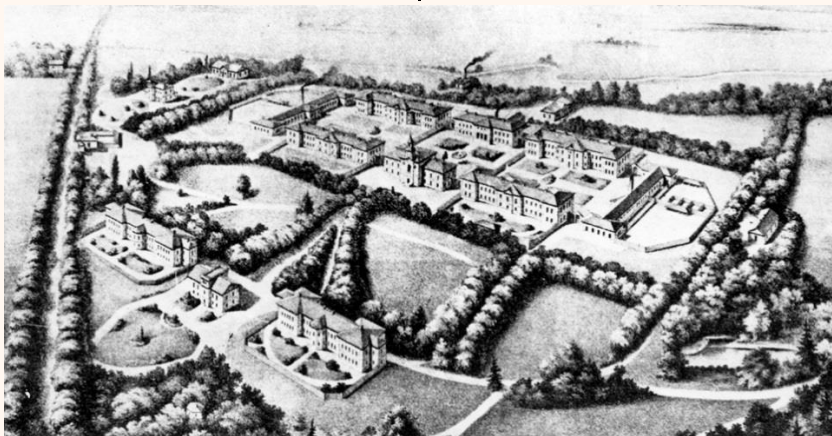
När hospitalet anlades så låg området längs med den dåvarande Malmövägen, **söder om och helt utanför Lund**. Området var helt öppet och utan lä på den tiden så en vacker parkanläggning anlades också för att få en grönskande inramning med lugn och ro från blåsten. **Det planterades 38 000**

träd och buskar av många olika slag men idag har de vuxit upp till stora träd över hela området.

Den 1 juli 1879 invigdes hospitalet och det var då det åttonde av totalt fjorton hospital som byggdes i Sverige mellan 1836 och 1900. Dagen innan, **den 30 juni, fick Lunda-borna fritt tillträde för att komma och se på det nya hospitalet**. Därefter blev hospitalet en **sluten anstalt med tvångsvård**.

Hospitalet hade **350 platser fördelade på åtta byggnader** och det första verksamhetsåret togs 146 patienter in. De togs om hand av en överläkare, en biträdande överläkare, 14 sjukvaktare och 13 sjuksköterskor.

I **bilden nedan** ser man det nyöppnade hospitalet. **Nere till vänster i bilden ser man överläkarbostaden**. Till vänster eller söder om den finns **förstaklasspaviljongen för män** och till höger eller norr om den finns **förstaklasspaviljongen för kvinnor**. Längre upp till höger i bilden, mitt för överläkarbostaden, finns **administrationsbyggnaden**. Till vänster eller söder om den finns det **tre paviljonger för män** och till höger eller nor om den finns det **tre paviljonger för kvinnor**.

Lunds hospital som det såg ut från norr när det hade öppnat den 1 juli 1879.

Män och kvinnor hölls noggrant åtskilda och hela hospitalet var uppdelat i två halvor med paviljongerna placerades så att det bildades en borggård mellan dem. I söder

fanns det tre paviljonger för män och i norr fanns det tre paviljonger för kvinnor. I valet av deras geografiska placering var det förstås **placeringen i kyrkan som gick igen**.

Hospitalet hade olika avdelningar i de tre paviljongerna. **A-avdelningarna** var till för de lugna patienterna som störde minst. **B-avdelningarna** var till för de halvlugna, slöa och mer oroliga patienterna. **C-avdelningarna** var till för de oroliga störande och våldssamma patienterna, och de avdelningarna brukades i folkmun kallas för "stormen".

Huset mitt emot administrationsbyggnaden är **ekonomibyggnaden** med köksavdelning.

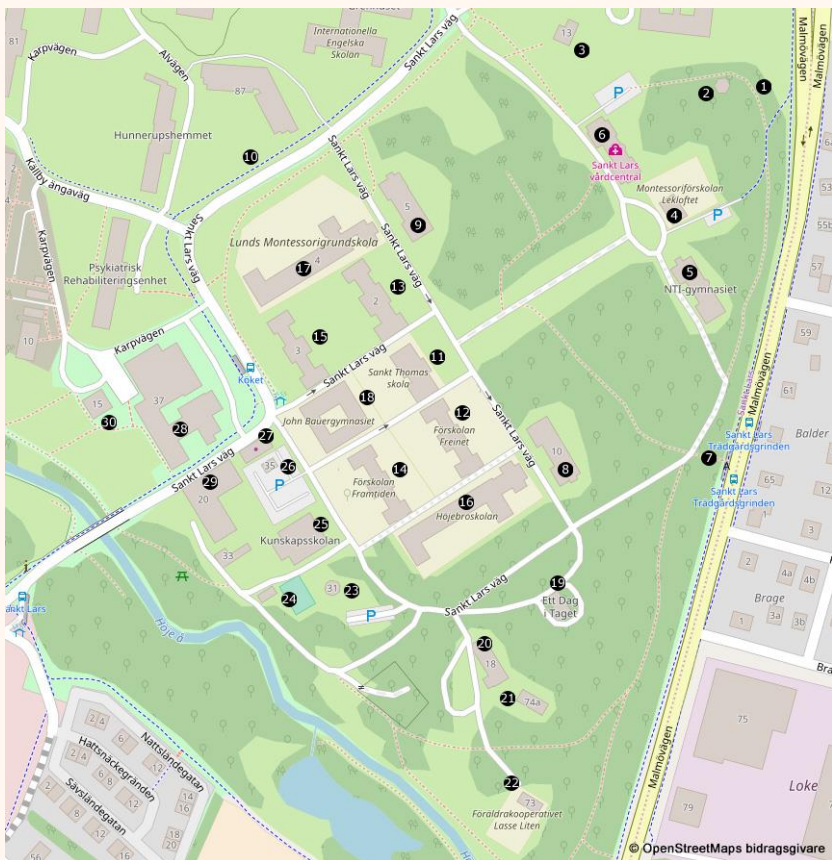
Hela **borggården** innanför alla paviljongerna var uppdelad i tre delar. De tre paviljongerna för män resp. de tre paviljongerna för kvinnor hade vars en gård som var åtskilda med spjälstaket från gården mellan administrationsbyggnaden och ekonomibyggnaden. **Byggnaderna bands också samman av höga träplank med stora inkörsportar** så att borggården blev helt innesluten.

Ut mot gården hade varje paviljong vars en **promenadgård som var inhägnad med brädväggar**. Två promenadgårdar för män resp. kvinnor utanför administrationsbyggnaden var däremot inhägnad med spjälstaket.

1891 började planken mellan byggnaderna tas ned och 1898 ersattes de ruttna spjälstaket mellan gårdarna med 1,5 meter högt järntrådsstaket. För promenadgården för C-avdelningen för kvinnor ersattes planket med spjälstaket 1905.

Ute vid vägen, längre upp till vänster i bilden och söder om förstaklasspaviljongen för män, finns **portvaksbyggnaden med entrén till sjukhusområdet**. Den byggnaden finns dock inte kvar längre. Något till höger om den i bilden ser man **syssломannens bostad** och ytterligare något till höger ser man **verkstadshuset**.

Promenad i hospitalets område

Karta för promenad i området för det som var Lunds hospital.

Vi börjar vår **promenad** i området för Sankt Lars sjukhus i **området för hospitalet vid platsen för nya portvaktsbyggnaden**, ❶ i kartan på den förra sidan, men den finns inte kvar längre. Den som har kommit med cykel kan ta med sig cykeln hela vägen under promenaden.

Alla byggnader i området är kanske inte lika intressanta och vi känner inte heller till lika mycket om alla byggnader. **Men vi berättar ändå om alla de byggnader** vi känner till, så att man får veta vilka som hörde till hospitalet som senare blev en del av hela Sankt Lars sjukhus. Numera finns det några andra nyare byggnader också i området.

1: Nya portvaktsbyggnaden m.m.

I nordöstra hörnet vid ❶ anlades det **1893** en **godsstation och ett stickspår till järnvägen mellan Lund och Trelleborg**. Det var i närheten av **den nya portvaktsstugan som byggdes där som en tegelbyggnad 1890** och den gamla portvaktsbyggnaden som låg längre söderut blev då trädgårdsmästarbostad. **1895 byggdes det en magasinsbyggnad och en kolgård** också på den här platsen och **1908 byggdes det en järnvägs-våg**. Inget av detta finns kvar längre. **Den nya portvaktsbyggnaden revs 1960**.

Nya portvaktsbyggnaden med vattenreservoaren i bakgrunden, se nästa stycke.

2: Vattenreservoaren

Vattenreservoaren ❷ som finns kvar än idag fanns där redan **1879** när hospitalet öppnades. Det **höjdes med 7 meter** då den byggdes om **1928**.

Vatten pumpades från ett vattenverk vid Höjeå till vattenreservoaren och i dess övre del fanns det **en järntank som rymde 46 000 kannor vatten (ca. 2,6 liter per kanna)**.

Vattenreservoaren.

3: Bostadshus för hospitalsläktare

Jugendvillan ❸ byggdes med tegel **1908–1909** för att vara **bostad för en hospitalsläkare**. I början av 1970-talet togs den över av företagshälsovården och 1994 blev den en utskrivningsavdelning för missbruksvården.

4: Överläkarbostaden

Överläkaren var även chef för sjukhuset och han **disponerade 10 rum och kök på totalt 376 kvadratmeter i det hus ❹** som var **överläkarbostad fram till omkring 1970**. Dessutom hade han **gratis personal** eftersom patienter fick hjälpa till i hans hushåll.

Överläkarbostaden.

5 och 6: Förstaklasspaviljongerna

På vardera sida om överläkarens bostad fanns det **två paviljonger för förstaklass- och konvalescentavdelningar för betalande patienter**. Den södra paviljongen ❺ var till för män och den norra ❻ var till för kvinnor. **Varje avdelning hade plats för 25 patienter som bodde i enkelrum eller dubbelrum men en del patienter hade två rum**. Ibland bjöds en del av de patienterna in till en **måltid vid överläkarens bord**.

Förstaklasspaviljongen för kvinnor.

Patienterna på förstaklassavdelningarna hade många privilegier.

De hade sina egna privata kläder och dagrummen såg ut som salonger i ett borgerligt hem. Där fanns draperier vid dörrarna och mjuka fåtöljer. I ett stort musikrum med piano brann det kandelabrar om kvällarna. Maten bars upp på mässingsbrickor och det fanns linneservetter.

Förstaklasspaviljongen för kvinnor.

En av de mer kända manliga patienter som har bott i förstaklasspaviljongen är **författaren och översättaren Axel Eric Hermelin**. Han föddes den 22 juni 1860 och dog 1909 medan han fortfarande bodde på hospitalet. Under den tid han bodde där så översatte han verk från latin, tyska och persiska och författade själv flera småskrifter.

1958 placerades patienterna i förstaklasspaviljongerna ut på de allmänna avdelningarna. Centralskolan, en utbildning i psykiatri, inrymdes i den södra paviljongen för män medan den norra paviljongen för kvinnor blev personalbostäder.

7: Gamla portvaksbyggnaden

Ute vid vägen ungefär 200 meter söder om överläkARBostaden fanns den gamla **portvaksbyggnaden 7**, men den finns inte kvar längre.

Platsen för gamla portvaksbyggnaden och sjukhusets entré 1879.

I bottenvåningen fanns ett portvaksrum och på övervåningen ett sovrum med totalt 69 kvadratmeter.

På byggnadens norra sida fanns en överbyggd portgång för kontroll av in- och utpassage. **Hela parken var inhägnad** och det krävdes att man hade en **permissionssedel för att få komma ut förbi portvakten**.

Den gamla portvaksbyggnaden.

När den nya portvaksbyggnaden byggdes **1890 blev den gamla portvaksbyggnaden trädgårdsmästARBostad** och den revs inte förrän 1981.

8 och 9: Paviljonger för lugna och halvlugna patienter

Från överläkARBostaden är det en promenad på 150 meter genom den vackra allén till administrationsbyggnaden. Därifrån ser man sedan en bit bort den **södra paviljongen 8 för män** och den **norra paviljongen 9 för kvinnor**. De fanns inte från början då hospitalet öppnade utan byggdes först **1918–1921**. De hade nog byggts några år tidigare om inte första världskriget kommit emellan. Byggnaderna var spegelvända men i övrigt identiska och byggdes för **varadera 25 lugna och halvlugna patienter**. Senare kom de att kallas för **nervklinikerna**.

10: Likhuset

Likhuset 10 finns inte kvar längre men byggdes på platsen 1881. Det fanns obduktionsrum, likrum och ett mindre arbetsrum i huset och likrummet hade en fördjupning i golvet med lucka över där lik förvarades under den varma årstiden. **1906 fick det en vinkelställd tillbyggnad** och fick då ett begravningskapell och laboratorierum också. Likhuset revs 1969.

Likhuset som inte finns kvar längre.

11: Administrationsbyggnaden

Hospitalets huvudbyggnad eller administrationsbyggnad 11 hade kyrksal, mottagningsrum och lokaler för den administrativa verksamheten. Framför huset byggdes det 1881 en fontän i kalksten med vattensprutande grodor.

Administrationsbyggnaden.

Från början hade administrationsbyggnaden bara två våningar, förutom kyrksalen med dess torn som också fanns där från början. På **bottenvåningen** fanns expeditionslokaler och två tjänstebostäder. Längs gårdsidan fanns det en sidokorridor och från den kom man till två **trapphus till kyrksalen**, ett för män och ett för kvinnor så att deras väg inte korsades. På **övertvåningen** fanns direktionsrum och bostäder åt biträdande läkare och förestånderska.

1907 byggdes administrationsbyggnaden på med en låg våning till där det inreddes bostäder för 1:e och 2:e läkarna.

Administrationsbyggnaden någon gång före 1907.

1920 byggdes den till ytterligare in mot gården för att ge fler kontorslokaler i **flyglar med tre våningar** och mellan dem byggdes det en del med bara en våning.

12 och 13 Paviljongerna för A-avdelningarna

I paviljongerna med två våningar på vardera sidan om administrationsbyggnaden fanns **A-avdelningarna** för män **12** resp. kvinnor **13** för de lugna patienterna. De hade 55 platser vardera.

1906 och 1907 byggdes det en tredje våning i mittrisaliterna, den mittersta utskjutande delen av byggnaderna, där det inreddes personalbostäder. Byggnaden för A-avdelningen för kvinnor fick dessutom takkupor 1925 då det inreddes ytterligare personalrum på vinden.

Byggnaden för A-avdelningen för kvinnor.

I mittflyglarna låg bad och snyggningsrum och, i de lägre utskjutande delarna på dess sidor fanns det toaletter som bestod av torr-klosetter.

I paviljongen för män fanns det förut ett **medicinshistoriskt museum** som skildrade historien om Sankt Lars sjukhus men **det stängde 2006**.

14 och 15: Paviljongerna för B-avdelningarna

I paviljongerna med två våningar på andra sidan om gården som omges av byggnader, mitt emot resp. A-avdelning, fanns **B-avdelningarna** för män **14** resp. kvinnor **15** **för de halvlugna, slöa och mer oroliga patienterna**. De hade 68 platser vardera och deras planlösning var spegelvänd men i övrigt identisk.

Byggnaden för **B-avdelningen för män** är **den enda paviljongen som har kvar sina små runda ursprungliga takkupor**. 1947 byggdes den paviljongen om till en **TBC-paviljong**.

Byggnaden för B-avdelningen för män.

16 och 17: Paviljongerna för C-avdelningarna

I paviljongerna med en våning som ligger i rät vinkel mot de övriga byggnaderna fanns **C-avdelningarna** för män **16** resp. kvinnor **17** **för de oroliga och våldsamma patienterna**. De hade 54 platser vardera i identiska byggnader och kallades i folkmun för "Stormen".

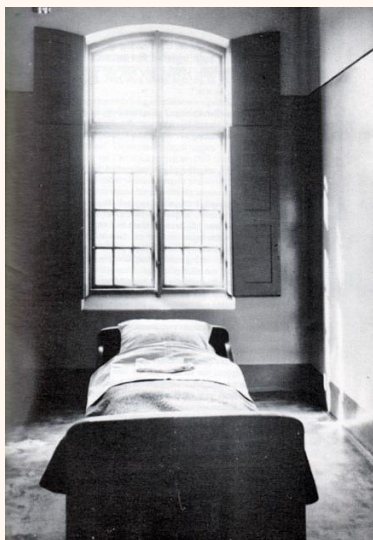
Byggnaden för C-avdelningen för män.

I den korta mittflygeln in mot gården fanns badrum och toaletter som bestod av torrklösetter. Vid gaveln som vetter mot öster fanns dagrum och matrum.

Byggnaderna hade en lång korridor i den sida som vette in mot gården och utmed den fanns det **27 isoleringsrum och celler**.

Från början fanns det inte några fönster i paviljongerna för C-avdelningarna utan bara små gluggar som satt uppe vid taket. 1885 fick de riktiga men småspröjsade fönster. Arbetet med att hugga ned de små, högt sittande fönstergluggarna i **isoleringscellerna** påbörjades redan 1884 och var klart 1900.

I **isoleringsrummen med golvfäst säng** ingick låsbar väst, bälte, hand- och fotremmar också till sängen. Fönstren var försedda med invändiga fönsterluckor men i övrigt så var rummet helt kallt.

Isoleringsrum med golvfäst säng.

Vid den östra gaveln på de båda byggnaderna byggdes det **paviljonger 1895 som ägdes av landstinget för vård av icke statliga patienter**. I dem fanns det en sal för 8 patienter, två isoleringsrum, dagrum, kök och bostadsrum för personalen.

Paviljongerna har en gång som förbindelse till paviljongerna för C-avdelningarna. Från början hade paviljongerna bara en våning och ev. var det i samband med en ombyggnad 1908 som de fick den andra våningen.

Landstingspaviljongen för kvinnor.

Sidoflyglarna i paviljongen för C-avdelningen för kvinnor förlängdes 1910–1911 för att ge rum för dagrum och patientsalar. 1912–1913 gjordes samma tillbyggnad med paviljongen för männens C-avdelning.

När avdelningarna moderniserades **1958 fick de vanliga fönster**. Alla de här många förändringarna under årens lopp är skäl till att byggnaderna aldrig har blivit skyddade som byggnadsminnen.

Mer om de sex paviljongerna runt borggården

De sex paviljongerna kring borggården **hade två avdelningar vardera**. Avdelningarna var uppbyggda enligt det för den tiden mindre vanliga **vertikalsystemet**, förutom i paviljongerna för C-avdelningarna, där det bara fanns en våning.

Byggnaden för B-avdelningen för kvinnor.

Vertikalsystemet innebar att **alla avdelningarna sträckte sig över bägge våningsplanen** med dag-, mat- och arbetsrum i bottenvåningen, medan övervåningen innehöll sov-salar och sovrum. Det gjorde att matdistributionen förenklades och att arbetsövervakning och nattvakt kunde utföras med färre anställda.

Paviljongerna var utrustade med rinnande vatten och avlopp men de invändiga toa-

letterna bestod av **torrklosetter i alla paviljongerna**. I C-paviljongerna tömdes klosett-erna från källaren. **Paviljongerna värmdes med varmluftsapparater** förutom C- paviljongerna som värmdes av cirkulerande varmvatten och därför hade höga skorstenar. I badrummen fanns det särskilda kaminer för produktion av varmvatten. De övriga paviljongerna hade kakelugnar, som också skötte ventilationen, och i källarna fanns det stora varmvattenpannor.

För patienterna på de allmänna avdelningarna var det helt andra villkor än för patienterna på förstaklassavdelningarna. Det var oerhört trångt och ständig överbeläggning gjorde att det låg patienter i korridorerna, i dagrummen och på andra ställen också. **I sovsalarna stod sängarna tätt med bara en halvmeter emellan**, och ibland stod de två och två tillsammans så att det bara gick att kliva i sängen från ena sidan.

Sovsalen på en av de allmänna avdelningarna

Patienterna hade ingenstans där de kunde ha något privat. Det var en enda röra ute i tvätttrummet och det var svårt med alla tandborstar. Det sattes en häfta med namnet på tandborsten, men den revs alltid av. Det luktade inte heller så gott när man öppnade dörren till en sån avdelning.

Hygienen var inte så bra eftersom patienterna inte kunde bada så ofta. **De fick inte ha sina egna kläder och sov i samma plagg som de hade på dagen**. Istället fick de använda en uppsättning av sjukhuskläderna som kunde vara lappade och lagade i det oändliga.

Det var också ett **ständigt oväsen på avdelningarna** med många som hörde röster och därför skrek, grät och bråkade med rösterna. De skrattade och sjöng och ofta stod någon patient uppe i fönsterkarmen och skrek ut genom det halvöppna fönstret.

Det var oerhört kallt på avdelningarna och **på många rum var det bara omkring tio grader varmt**, med golvdrag och kalldrag från fönstren. Kanalerna för varmluftssystemet satt uppe under taket men ibland kom det bara kall luft. Avdelningarna var nerslitna och tungarbetade och den materiella standarden var oerhört låg.

18: Ekonomibyggnaden

Den ursprungliga byggnaden på andra sidan om gården som omges av byggnader, mitt emot administrationsbyggnaden, var **hospitalets ekonomibyggnad 18 med köksavdelning**. Den byggdes i samma stil som de övriga byggnaderna runt borggården men **den brann ner 1934**.

Sysslomannen var administrativ chef och till sin hjälp hade han maskinist, trädgårdsmästare, kokkunnig kökspiga med underordnad kökspiga, tre drängar, portvakt, nattvakt och lyktfändare.

På baksidan av den ursprungliga byggnaden fanns det **en annan byggnad**, ungefär som en mittflygel av trä, **där det fanns tvätteri**. Mellan byggnaderna fanns de stora **ångpannorna** som lämnade ånga till grytorna och varmvattenreservoaren i köket, till tvätten och ångrören på torkvinden, och till ångmaskinen i tvätteriets köllare som drev manglarna, centrifugen och cirkelsågen för veden.

Den nerbrunna ekonomibyggnaden revs först 1959 och då byggdes den nuvarande kvadratiska tegelbyggnaden på dess plats. I den nya byggnaden inrymdes det café, bibliotek och lokaler för trä- och metallslöjd, bokbinderi, drejning, tapetsering, skomakeri och korgmakeri.

Byggnaden där ekonomibyggnaden fanns förut.

19: Sysslomannens bostad

Söder om borggården och paviljongen för C-avdelningen för män, fanns sysslomannens bostad **19**. 7 rum och kök på 167 kvadratmeter.

Sysslomannens bostad.

20: verkstadshuset

Söder om borggården, sydväst om sysslomannens bostad, fanns **verkstadshuset 20**. Där fanns verkstadsrum för smed, skomakare, snickare och målare samt fyra bostadsrum för nattvakter och drängar.

Verkstadshuset.

1890–1891, efter att ett nytt verkstadshus byggts vid Asylen, så **byggdes huset om till bageri**. Bakugnarna fanns i den utskjutande delen på baksidan och traversen för förrådsvinden fanns redan då. 1909 byggdes huset till och **1951 lades bageriet ned**.

Verkstadshusets travers och förrådsvind.

21: Bostad för maskinmästare och uppsyningsman

Bostaden för maskinmästare och uppsyningsman 21 byggdes som ett parhus med rött tegel 1953 med Klas Anshelm som arkitekt.

Bostadshus för maskinmästare och uppsyningsman.

22: Andreläkarebostad

Huset 22 byggdes 1949–1950 med rött tegel som **bostad för en andreläkare** med Hakon Ahlberg som arkitekt.

23: Vattenreningsanläggning

Tidigare fanns det en **åttakantig byggnad** 23 med **väggar av glas** här och inne i den fanns det stora mörklila tankar. Den byggdes 1971 med Hans Rendahl som arkitekt.

Vatten togs från Höje å och innan det pumpades upp i vattenreservoaren så renades det i ett filter med sand och grus som var beläget bakom vattenverket. Renvattenbehållaren byggdes över 1898 och i samband med att hela hospitalet fick vattenklosetter så byggdes vattenverket ut 1928–1929. **Nu mera är den åttakantiga byggnaden borta och det finns en annan nyare byggnad på platsen.** Det äldre vattenverket revs 1976–1977.

24: Pumphuset

Pumphuset.

Pumphuset 24 byggdes redan i samband med att hospitalet öppnade och ligger **intill den plats där vattenverket fanns förut**. Troligen förlängdes byggnaden västerut 1913.

25: Tvätteriet

Den äldre byggnaden 25 byggdes med rött tegel som tvätteri **1910–1911**.

Byggnaden för tvätteriet.

På **andra våningen fanns mangelsalar** som byggdes om till fem personalmatsalar 1925–1926. Tidigare hade anställda ätit vid arbetsplatserna.

Tvätteriet någon gång i början av 1900-talet.

1955 lades tvätten ner och då inreddes det terapilokaler med vävsalar och bokbinderi i byggnaden.

Senare byggdes huset om som centralförråd med Klas Anshelm som arkitekt och då försågs byggnaden med en lastkaj. De flesta fönstren byttes ut 1983, och 1994 renoverades byggnaden för andra ändamål.

26: Ackumulatorbyggnaden

Den lilla byggnaden 26 byggdes med rött tegel **1908** för ett ackumulatorverk som hospitalet skaffade 1907–1908. Huset användes senare som metallförråd åt verkstaden.

27: Stallbyggnaden

Ett stall 27 för fyra hästar, selkammare och vagnsbod fanns redan från hospitalets början. 1928 byggdes huset om till garage och senare placerades sjukhusets ambulans där. 1987 byggdes huset om till verkstad och då sattes en port på varje gavel igen och de andra portarna fick plåtdörrar.

Stallet.

28: Centralkök med personalmatsal

Ekonomibyggnaden med det gamla köket som låg mitt emot administrationsbyggnaden brann 1934. Ett nytt kök 28, centralköket som det kallades, byggdes därför 1935–1937.

På övervåningen, där det finns en lång rad med fönster längs med hela den sydvästra fasaden mot Höje å fanns det personalmatsalar och i bottenvåningen fanns bostadsrum för personalen.

Byggnaden för personalmatsalarna.

Centralköket fanns i mittflygeln på baksidan av matsalsdelen och mittflygeln avslutades i nordöst med en vinkelställd del där det fanns lastkajer.

Centralköket.

Den vinkelställda delen förlängdes något söderut 1962 och 1984 byggdes köket till mot nordväst med två parallella längor i brunrött tegel.

29: Ångpannebyggnaden

Ångpannebyggnaden 29 är en L-formad byggnad i rött tegel som byggdes 1932–1933. Den lägre delen längs med gatan har ett par äldre takkupor och två små hissluckor.

I vinkel mot den lägre delen finns det en bredare och högre del in mot gården där det fanns en stor hall i två våningar med höga smala fönster. I den fanns det 1935 en ångpanna från 1899, som kom till sjukhuset 1925, och två ångmaskiner från 1914. 1987 byggdes huset om till verkstäder för landstingets fastighetstekniska avdelning.

Ångpannebyggnaden där det fanns två ångmaskiner.

30: Bostadshus för ekonomibetjningen

Huset ¹⁰ byggdes med rött tegel 1899–1900 som **bostadshus för ekonomibetjningen**. Från början fanns det **både enkelrum för ogifta och två-rums familjebostäder**. Men så småningom kom den ogifta kvinnliga personalen att dominera och det gjorde att huset började kallas för "Nuckebo" eller "karllösa". Senare användes huset som kyrkolokal.

Ekonomibetjningens bostadshus som kallades för Nuckebo" eller "karllösa".

Lunds hospital på 1880-talet

Hospitalet var ett miniatyrsamhälle i samhället. En sluten värld där totalt patriarkala förhållanden rådde. **Överläkaren tillsammans med sysslomannen var enväldiga härskare som behandlade de underlydande helt efter sin egen vilja.**

För större delen av personalen rådde bostadstvång inom området. Flera vårdare fick dela på varje bostadsrum, och ofta låg rummen insprängda mellan patientsalarna. Parken var inhägnad, och för att komma ut genom portvakten så behövdes en permissionssedel. De skulle vara tillbaka på rummet vid 22:00 eller 22:30 under sommaren och det kontrollerades. **Någon egentlig fritid fanns inte och besök fick man inte ta emot utan särskilt tillstånd.** Bröt man mot reglerna kunde man straffas med indragen permission under en eller två veckor.

Den förste överläkaren hette Ernst Salomon men han dog redan året därpå, den 30 september 1880. Han efterträddes av **Svante Ödman** som sen var sjukhusets **överläkare under 22 år**. När Asylen öppnade sin verksamhet 1891 blev han överläkare för den också.

Svante Ödman.

Från början hade hospitalet också biträdande läkare, syssloman, uppsyningsman, förestånderska, 14 sjukvaktare, 13 sjuksköterskor, trädgårdsmästare, maskinist, eldare, ekonomidräng, stalldräng, dräng kunnig i snickeriarbeten, nattvakt och lykttändare, en kokkunnig kökspiga och en kökspiga,

tvätterska, tvättpiga, städerska och en inre portvakt.

Sjukhusets ledning och en del av den övriga personalen kom från Malmö asyl men de flesta var nyanställda. Av de manliga sjukvaktarna så hade tre varit drängar tidigare, fyra kom från artilleriet i Kristianstad och en hade varit smedgesäll i Anderslöv. De fick ingen som helst utbildning för sina nya arbetsuppgifter.

Giftermål var inte heller tillåtet för personalen. Överläkaren kunde i enstaka fall ge tillstånd för manlig personal som varit anställd i minst tre år men för sköterskorna var giftermål otänkbart.

Överläkaren hade **det nationella diagnostiska systemet** till sin hjälp för att diagnostisera patienterna. Den bestod av diagnoserna **mania, melancholia, ecnoia, paranoia, dementia, paralysis generalis, epilepsia och idiotia** och utgick helt från patienternas beteende.

Det fanns ingen speciell intagningsavdelning så **den oroligaste C-avdelningen fungerade ofta som intagningsavdelning**. Många patienter var lugna när de togs in men det måste varit en chock för dem när de blev inlåsta i den oroliga avdelningen. Det finns läkare som sagt "att det är väl inte hela världen att bli inlåst några dagar på helorlig avdelning".

Hospitalet var tänkt att vara till för de som gick att bota och meningen var att de skulle skrivas ut igen när var färdigbehandlade. I 1858 års sinnessjukstadga slogs det fast att hospitalen bara fick ta emot nyinsjuknade patienter som gick att bota. **De som inte gick att behandla eller som var farliga för**

samhället skulle istället placeras på särskilda asyler. Övriga kroniskt sjuka skulle tas om hand av landsting och kommuner så de skickades därför hem igen till hemkommunerna. Men hemkommunerna reagerade och sa att de inte kunde ta hand om dem och frågade om de inte kunde få bli kvar på sjukhuset, och därför blev många av patienterna kvar där under mycket lång tid. **Hos Lunds hospital fylldes platserna snabbt upp**

Lunds asyl

Att Lunds hospital skulle kompletteras med en asyl förutsattes från början och ett område nordväst om hospitalet hade avsatts för det. Platsen visade sig dock vara för liten så 1886 övertog Medicinalstyrelsen i stället nyttjanderätten till en del av området på andra sidan om Höje å.

Hospitalet var alltså tänkt att fungera som en kuranstalt för patienter som gick att bota men det var aldrig tanken med Asylen. **Asylen var istället en riksanstalt för förvaring av ett stort antal "obotliga" patienter.** Den byggdes på andra sidan av Höje å och var på så sätt avskild från hospitalsområdet. Området mellan hospitalet och asylen fungerade som en ekonomidel med bl.a. köksträdgårdar och några ekonomibyggnader.

under det första decenniet och patienter fick flytta till andra institutioner.

Att hospitalet alltmer fylldes av kroniska patienter dämpade den inledande behandlingsoptimismen. Därför beslutades det i 1883 års lag om sinnessjukas behandling att det skulle upprättas asyler i anslutning till hospital där patienter som inte gick att bota skulle tas in.

Axel Kumlien var arkitekt för Asylen och utformade området med **åtta fängelseliknande paviljonger i mörkrött tegel runt en borggård** på ett liknande sätt som hospitalet. Administrationsbyggnaden och verkstadshuset placerades dock en aning utanför den jämna rektangel som utgjordes av de övriga byggnaderna.

1887 började Asylen byggas med A Ankarstrand som byggmästare och **i april 1891 kunde den nya anläggningen tas i bruk.** Det fanns då plats för 418 män och 266 kvinnor, totalt 684 patienter. Den sjätte paviljongen byggdes 1893–1895 och då fanns det plats för 836 patienter.

Asylen någon gång i början av 1900-talet (bildkälla Janis Priedits)

Asylen delade direction, överläkare, och en del personal med hospitalet, med Svante Ödman som den förste överläkaren. På asylen gällde också att patienterna så långt som möjligt skulle arbeta i hushåll, verkstäder och jordbruk.

Byggnaderna värmdes med varmluftsapparater. Kök, tvätt, vattenreservoar och anordning för elektrisk belysning delades med hospitalet, vilket gjorde att kostnaden per vårdplats blev relativt låg.

Mellan hospitalet och asylen fanns det ett **smalspår, där de bl.a. transporterade matvagnar från köket till asylen.** Precis utanför

paviljong 6, se kartan nedan, som var en avdelning för våldsamma och samhälls-vådliga män, fanns det en vändskiva varifrån det gick ett spår mitt över gården och till andra vändskivor så att de kunde komma ut till varje avdelning. Det var **stora tunga vagnar som personal och patienter drog för hand** och det hände att vagnarna välte och då blev de utan mat den dagen.

Patienterna på asylens fick inte röra sig fritt på området. Bakom varje byggnad fanns det istället en promenadgård som var inhägnad med ett 2,5 meter högt stängsel där de kunde komma ut för att få frisk luft. Där

fanns också soltält, som ett skärmtak ungefär, och avträden eller torrklosetter.

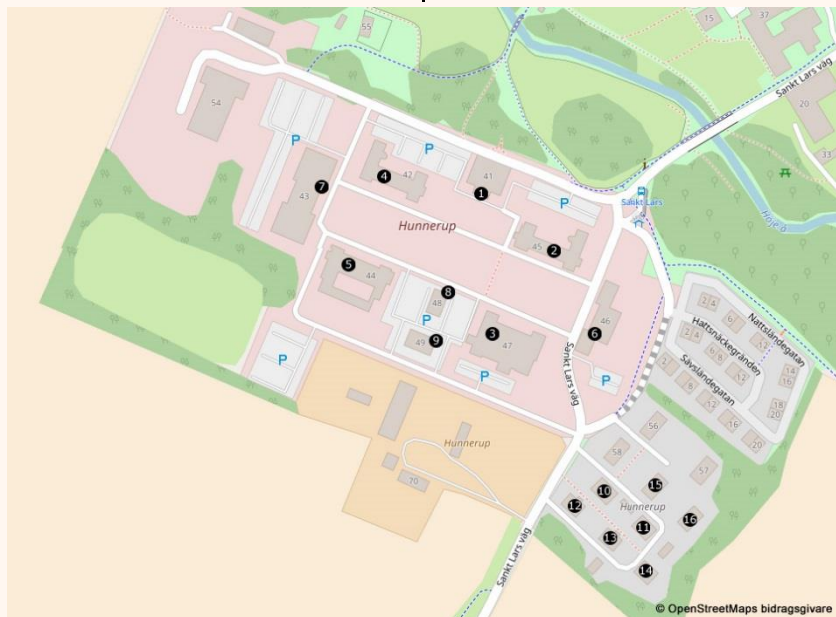

Matvagnar på väg från köket till asylens.

Promenad i Asylens område

Vi börjar vår promenad i Asylens område utanför administrationsbyggnaden 1 och

därifrån kan man se sig om runt gården med alla paviljongerna som omger den.

Karta för promenad i området för det som var Asylens område.

1: Administrationsbyggnaden

Precis som på hospitalet, låg administrationsbyggnaden 1 i mitten med paviljongerna för de manliga patienterna på sydöstra sidan och paviljongerna för de kvinnliga patienterna på nordvästra sidan. I administrationsbyggnaden fanns det **läkarexpedition, apotek, laboratorium** och bostad för förste uppsyningsman i bottenvåningen.

Asylens administrationsbyggnad.

På första och tredje våningen fanns det vars en trerumslägenhet åt förestånderskan och uppsyningsmannen, vars en tvårumslägenhet åt biträdande läkaren och maskinisten, och enkelrum åt lägre personal. **På andra våningen hade asylöverläkaren en sexrumslägenhet.** Numera har huset moderniserats invändigt.

Paviljongerna 2, 3, 4 och 5

Åren **1887–1891** innan Asylen öppnade sin verksamhet byggdes paviljong **②** som en **A-avdelning för lugna manliga patienter**, paviljong **③** som en **B-avdelning för mer oroliga manliga patienter** och paviljong **④** som en **A-avdelning för lugna kvinnliga patienter**.

Paviljong **⑤** som byggdes som en **B-avdelning för mer oroliga kvinnliga patienter**, byggdes först **1893–1895**, efter att Asylen redan hade öppnat sin verksamhet. Alla paviljongerna fick fyra våningar och såg likadana ut förutom att den sist byggda paviljongen fick något längre flyglar.

Paviljongen för A-avdelningen för män.

I varje paviljong fanns det tre vårdavdelningar med ett 60-tal patienter på varje avdelning och totalt omkring 180 patienter i varje byggnad. Bottenvåningen var hög, den fjärde våningen var låg i mitten mellan flyglarna och den andra och tredje våningen hölls samman till en enhet. I källarutrymmena som var höga med kryssvälvda tak fanns matsalarna.

Även Asylens paviljonger byggdes enligt vertikalsystemet med avdelningens olika delar över varandra. I bottenvåningen låg dagrummen och i paviljongernas mittel fanns det två våningar med stora salar som gick över hela husets bredd. **På varje våning fanns det bostadsrum åt personalen mellan avdelningarna.** På översta våningen som hade sadeltak med stora takkupor fanns det arbetssalar.

Paviljongen för B-avdelningen för kvinnor.

I flyglarna fanns det sovsalar, isoleringsrum och badrum på fjärde våningen. **På fjärde våningen låste personalen in patienterna** innan de gick därifrån för dagen och sen fick patienterna klara sig med en **toaletthink under natten**.

Entrén fanns i mitten på långsidans fasad in mot gården. Den är igenmurad numera i alla paviljongerna men man ser fortfarande spår efter den i fasaden. Från dörren fanns det en dubbeltrappa med en inbyggd källardörr i mitten och det fanns även källaren-tréer i gavlarna på sidosaliterna.

Igenmurad entrédörr till Paviljongen för B-avdelningen för kvinnor.

1918–1921 förlängdes en flygel vardera för de båda A-paviljongerna **②** och **④** och de utrustades med trapptorn. Samtidigt flyttades personalrummen bort från avdelningarna till flyglarna och till vinden. **1932 installerades den första hissen på Sankt Lars sjukhus i B-paviljongen ⑤.**

1953–1964 byggdes det sex nya paviljonger nordväst om hospitalet. Därefter, **1964, påbörjades en omfattande renovering och modernisering av fyra paviljonger på Asylen** efter ritningar av Klas Anshelm. De stora sovsalarna delades av med nya mittkorridorer. De småspröjsade fönsterna ersattes av fönster med sex rutor och entréerna murades igen. Paviljongernas mittdel fick branta tak

med brutet takfall, s.k. mansardtak, och flera av paviljongerna fick balkonger.

I mitten av 1980-talet tömdes alla paviljongerna och byggdes om för att hyras ut till olika företag.

Paviljongerna 6 och 7

Precis som för hospitalet så fanns det **C-avdelningar** i rät vinkel mot de andra paviljongerna och **där spärrades de in som ansågs samhällsvidliga och farliga för samhället**. De paviljongerna byggdes också 1887–1891.

Paviljong **6** var en C-avdelning för män och det fanns också en paviljong vid **7** som var en **C-avdelning för kvinnor men den revs 1976–1977**. Den byggnad som finns där nu har aldrig varit en del av Sankt Lars sjukhus och det syns också tydligt att dess tegelväggar ser helt annorlunda ut än för de andra byggnaderna.

Byggnaden för C-avdelningen för män.

Båda paviljongerna såg likadana ut och de hade tre vårdavdelningar vardera på två våningar. I paviljongen för C-avdelningen för män som fortfarande finns kvar så finns också entrén fortfarande kvar i mitten av långsidan in mot gården på det ställe där de övriga paviljongerna runt gården också hade sin entré.

I flyglarna fanns det 40 enkelrum och isole-ringsceller längs mittkorridorer. I mittpartiet fanns det dagrum och matsalar på botten-våningen och två sovsalar på andra våningen. På översta våningen fanns det personalbostäder och två reservsalar, som gjordes om till personalbostäder 1905.

Precis som för hospitalet så hade cellerna bara **små fönstergluggar högt uppe under taket** men 1903–1909 höjgs de ner till vanlig höjd.

Paviljongen för C-avdelningen för män var den första som byggdes om på 1980-talet för att användas av företag.

8: Ångpannehuset

Huset **8** byggdes 1908 som ett ångpannehus framför verkstadshuset och användes senare som garage. Det **ska också ha använts som brandstation under en tid**. 1991 byggdes det om för annan verksamhet.

Ångpannehuset.

9: Verkstadshuset

Verkstadshuset **9** låg mittemot administrationsbyggnaden på andra sidan av gården och byggdes till Asylen öppnade 1891. Där fanns en **snickarverkstad i ena gaveln och målarverkstad i den andra** men också en smedja och eldarens bostadsrum. På vinden fanns det rum för en maskinist och annan betjäning.

De som arbetade i verkstäderna var patienter. Man såg gärna att patienterna fortsatte arbeta i det yrke de haft tidigare så att de inte glömde sina kunskaper och de fick en månatlig flitpeng för sitt arbete i verkstäderna.

Verkstadshuset.

Numera har huset byggts om för annan verksamhet.

Rivna byggnader

I området nordväst om Asylen finns det sedan 1990 en stor transportcentral, men förut har det funnits en del byggnader där som hörde till Asylen. Bl.a. fanns där omkring tjugo skjul för vagnar och redskap och ett antal ekonomibyggnader som t.ex. ett **svinstall där det på 1890-talet utfodrades 145 svin**. Där har också funnits ett annat svinstall som först gjordes om till kostall och senare till getstall, samt ett vedskjul och en lada för halm. Ingen av de gamla byggnaderna finns kvar längre.

10–16: Bostäder för personal

De två bostadshusen 10 och 11 är likadana och byggdes 1908–1909. De innehöll **fyra tvårumslägenheter vardera** som värmdes upp med kakelugn. Förut hade husen ljus puts och småspröjsade fönster men på 1970-talet målades de med mörkröd färg och fick andra fönster.

Ett av de två bostadshus som byggde 1908–1909.

Sankt Lars sjukhus under 1900-talet

Vid 1800-talets slut blev **sänglägesbehandling** populärt. De gamla avdelningarna med små rum byggdes om till stora övervaknings-salar där patienterna låg till sängs som om de var kroppsligt sjuka.

Sänglägesbehandling i början av 1900-talet.

De tre bostadshusen 12, 13 och 14 är likadana och byggdes 1914–1916. De innehöll **fyra tvårumslägenheter vardera** som värmdes upp med kakelugn och dessutom hade de **tillgång till vatten i huset**, men bara kallvatten. Husen har renoverats mycket sedan de byggdes och två av lägenheterna i dem har gjorts om till trerumslägenheter.

De tre bostadshusen som byggdes 1914–1916.

De två bostadshusen 15 och 16 byggdes 1922–1923. De innehöll **fyra tvårumslägenheter vardera** som värmdes upp med kakelugn och de hade också tillgång till vatten i huset, men fortfarande bara kallvatten. De hade **dessutom vattenklosetter**. Även de här husen har renoverats och har fått annan puts än de hade från början, samt moderna dörrar och balkonger.

Sänglägesbehandling innebar just att **patienterna skulle ligga till sängs dygnet runt**. Strax innan man började gå ifrån metoden i början av 20-talet så var så många som en tredjedel av patienterna sängliggande.

Framstegsoptimismen från 1800-talets mitt där målet var att bota patienterna förbyttes så småningom i misströstan när framgången uteblev. Både hospitalet och asylens tyngdes av **stora problem med patienttillströmning och stor personalomsättning**. Diagnoserna patienterna fick var ofta väldigt diffus och många blev intagna för bagatellartade brott. Om man hade ett avvikande beteende så skulle man inte vara ute utan då togs man in på sjukhuset.

Ett exempel är en 11-årig pojke som blev osams med sin lärare eftersom han hade en

egen uppfattning om allting och det gick inte överbevisa honom. Det klarade inte läkaren av så han gick till skolstyrelsens ordförande där två kommunala förtroendemen skrev under ett papper och sen hamnade pojken på Sankt Lars sjukhus. **Idag skulle han nog ha fått diagnosen ADHD. Pojken blev kvar på Sankt Lars sjukhus i 71 år, tills han dog då han var 82 år gammal.**

Ständig överbeläggning gjorde att läkarna klagade över att sjukvården inte kunde bedrivas på ett modernt sätt. **Istället för kuranstalter blev sinnessjukhusen allt mer av rena förvaringsanstalter.** I takt med att anstalterna fylldes av kroniskt sjuka patienter, visade det sig vara svårt att upprätthålla uppdelningen mellan botbara patienter hos hospitalet och obotliga patienter hos asylen. Det gjorde att **kungligt majestät medgav fri förflyttning mellan hospital och asyl 1910 och därmed upphörde skillnaden mellan hospitalet och asylen.**

Skötarnas arbete var tungt och krävande. De var tvungna att bo och leva på området och de var dåligt betalda och **strax efter sekelskiftet 1900 låg personalomsättningen på 60–100% per år.** 1906 fick personalen en halv fridag var 14:e dag.

Personal som tillbringat lite ledig tid tillsammans i sjukhusparken någon gång omkring 1905.

Man började också flytta ut personalens bostadsrum från avdelningarna och 1906–07 inreddes bostadsrum på en del vindar. Förvaltningsbyggnaden byggdes på med lägenheter 1907 och 1908 påbörjades en villa för hospitalsläkaren. De manliga skötarna fick ökade möjligheter att kvarstå i tjänst efter giftermålet och det uppfördes 1908–09 två villalikhande hyreshus sydöst om Asylen, som småningom följdes av fler, för dem.

Olika former av vattenbehandling praktiserades redan under 1800-talet eftersom varma bad ansågs vara lugnande. **På Sankt Lars sjukhus var långbad en allmän behandlingsform fram till i slutet av 1930-talet på de**

oroliga avdelningarna. Efter frukost lades patienterna i ett badkar med 37-gradigt vatten och om de var oroliga så att det stänkte så spändes det också ett segel över badkaret. De fick ligga i badet hela dagen med avbrott för lunch.

Långbad i början av 1900-talet.

På 20-talet gick man ifrån sänglägesbehandling alltmer och **arbetsterapien kom åter till heders.** Man kände behov att finna en ny identitet för sinnessjukvården och att distansera sig från en gången tid. Som ett led i det så övergavs beteckningarna hospital och asyl. **1923 började hospitalet kallas för Östra sjukhuset och asylen för Västra sjukhuset** och 1925 började Sankt Lars användas som namn på sjukhuset.

I juni 1924 började **feberbehandling, inympning av malaria**, praktiseras på Sankt Lars sjukhus. Då togs en injektionsspruta med blod direkt från en patient som hade malaria och sprutades in i nackmuskeln på nästa som stod på tur. Febern kom med ett våldsam samt förlopp efter 14 dagar. På en halvtimme kunde temperaturen stiga från normalt till 41–42 grader och då frös patienten oerhört. Efter några timmar sjönk febern igen lika hastigt och då svettades patienten.

Vid 50-årsjubileet 1929 hade Sankt Lars sjukhus blivit det största mentalsjukhuset i landet med 1 306 intagna och 291 anställda.

1931 blev sjukhusets officiella namn Sankt Lars sjukhus, och då infördes det även en ny organisation. Hela sjukhuset delades in i tre överläkaravdelningar och de tidigare asylavdelningarna blev vårdavdelningar för akut sjuka.

I slutet av 1930-talet började **cardiazolbehandling** provas. Elchocksbehandling, som senare ersatte behandlingen, var ingenting jämfört med det. Cardiazolbehandling var en otäck behandling där ett preparat spru-

tades in i en ven och **orsakade ett fruktansvärt anfall**. Patienter har beskrivit hur de kände att preparatet spred sig upp i huvudet efter att de fått injektionen i armen och allt liksom exploderade.

Elchocksbehandling började användas 1939 och till börja med var det med den gamla sortens elchocksapparat som var som **ett fortyrinstrument**. Det var en grym behandling, och patienterna var så fruktansvärt rädda för att utsättas för den så de gömde sig. I början provades det på alla patienter oavsett vad de hade för diagnos.

1939 provades också insulinkomabehandling för första gången på Sankt Lars sjukhus. **Först överdoserades insulin för att framkalla koma och sen tillsattes sockerlösning för att framkalla chock**.

1946 utfördes de första lobotomierna på patienter, men det var få som utsattes för det på Sankt Lars sjukhus jämfört med andra sjukhus i Sverige. **Lobotomi** är en operation i hjärnan som innebär att **man skär av vissa nervbanor mellan pannloberna och hjärnans centrala delar**. Ett stort hål borrades på bågge sidor av kraniet, och sedan stacks en skalpell in och skar av en del av nerven. Operationen utfördes på lasarettet i Lund. Lobotomi gjorde dock patienterna mycket sämre och förslöade. Hela deras personlighet försvann.

Sankt Lars begravningsplats

Om man cyklar från Asylens område söderut och sedan fortsätter cykla västerut på cykelbanan så kommer man till **Sankt Lars begravningsplats**. Det är **omkring 800 meter att cykla** från området för Asylens. **Flackarps mölla**, en väderkvarn som byggdes 1868, finns också alldeles i närheten av begravningsplatsen.

När Lunds hospital öppnade sin verksamhet den 1 juli 1879 så var det avsett för de patienter som gick att behandla eller bota, men vården blev väldigt långvarig och många av patienterna var kvar på sjukhuset livet ut. Från början så fördes de avlidna patienterna till anatomiska institutionen vid Lunds universitet där de obducerades och sedan begravdes de på anatomiskyrkogården som fanns på Norra kyrkogården.

Läkarna hade inte tid med de gamla kroniska patienterna. Om patienter hade fått flera behandlingar av olika slag och inte blivit bättre så var de inte aktuella längre. Då kunde det gå många år mellan läkarkontakterna. **Tillfrisknade inte patienterna de första åren så ansågs de vara kroniker och då var det ren förvaring**.

På 1940- och 1950-talet fanns det tre respektive fyra överläkare och omkring 1 700 patienter. Det var en omöjlighet för läkarna att sätta sig in i alla patienters problem. Därför är det kanske inte så konstigt att det hände en gång att en överläkare kom och sa "Vad är det för en patient? Honom har jag aldrig sett förr" och då hade den patienten varit där i tio år.

När **Hibernal**, en av de första typerna av **psykofarmaka**, kom till Sankt Lars sjukhus 1954 medförde det en drastisk förändring av sjukhusmiljön. **Det fick de som tidigare var våldsamma och farliga att bli lugna**. Dörrar låstes upp och interiören på avdelningarna förändrades och det gick att prata med patienter som det inte hade gått att få ett vetligt ord ur tidigare. Det ökade dock personalens arbetsbörda när de förut apatiska patienterna nu krävde omvårdnad och stimulans.

Entrén till Sankt Lars begravningsplats.

Det blev dock många som begravdes där och borgarna i Lund började klaga på att de sinnessjuka begravdes intill deras begravningsplatser. Därför kom det en förfrågan till sjukhuset från Magistraten i Lund 1882 om de inte kunde skaffa en egen begravningsplats. Intendenten räknade då ut att det skulle kosta något över 600 kronor att anlägga en begravningsplats där Sankt Lars begravnings-

ningsplats nu finns. Den kostnaden godkändes av Medicinalstyrelsen och **i slutet av december 1895 blev den 21-åriga Jenny Maria Ringström från Norrköping den första som begravdes på Sankt Lars begravningsplats** efter att hon hade avlidit av lungsjukhet (tuberkulos).

Sankt Lars begravningsplats

Många av de kroniska patienter som vårdades på Sankt Lars sjukhus blev avskurna från sitt gamla liv och sina anhöriga. Nya patienter fick ganska många besök men **med åren glesnade besöken och många övergavs av sina anhöriga.**

Patienterna hade oftast inte några egna medel så att de kunde betala för en begravning och hemkommunerna tyckte att det var enklast och billigast om sjukhuset skötte begravningen. Vid begravningen fanns inte de anhöriga närvarande utan bara patientens vårdare. Prästen följde inte med till begravningsplatsen utan var bara med i bårhuset.

De flesta begravdes anonymt med bara en tulpanformad järnstav, med deras journal-

nummer, som märkte ut gravplatsen. Tidigare ska det ha funnits ett k för kvinna och ett m för man också på järnstavarna. Det lades inte heller några blommor på gravstenen.

En tulpanformad järnstav med journalnummer.

Från 1895 fram till 1951 begravdes drygt 2 000 patienter på Sankt Lars begravningsplats. Idag kan man dock inte vara säker på att gravmärkena gäller den patient som är begravd där gravmärket står. I slutet av 1970-talet hade begravningsplatsen fått en ny trädgårdsmästare som restaurerade kyrkogården och planterade pelarekarna som står där numera. I samband med det togs alla gravmärkena upp, fördes till maskinverkstaden där de slipades, mönjades och oljades, men det gjordes aldrig några anteckningar om var respektive gravmärke hade stått.

I några få fall har patienterna fått en gravsten som har bekostats av de anhöriga men ofta står bara patientens initialer på gravstenen. Familjen ville inte skylta med familjens namn eftersom det var skamligt att ha en anhörig som var sinnessjuk.

Nya området

Under 1950- och 1960-talet byggdes sex nya paviljonger och två andra byggnader, allihop med Klas Anshelm som arkitekt, i området nordväst om det gamla hospitalet. För enkelhets skull kallas det för det nya området i den här broschyren. I kartan på nästa sida ser man de byggnader det handlar om. **Två av byggnaderna finns dock inte kvar längre.**

1 och 2: TBC-paviljonger

Mellan 1907 och 1913 var **tuberkulos, eller TBC som det också kallas,** dödsorsaken för 30% av patienterna på de statliga sinnessjukhusen. **I frånga, ovädrade lokaler med dålig hygienisk standard blandades patienter**

med och utan TBC. Det gjorde att en stor andel av både patienterna och vårdarna smittades av TBC.

Krav på åtgärder framfördes redan 1913 av professor Frey Svensson i Uppsala och frågan drevs hårt av skötarnas fackförening. Ett första steg för att lösa problemet på Sankt Lars sjukhus togs inte förrän **1947, då paviljongen för den tidigare B-avdelningen för män, 14 i området för hospitalet, byggdes om för att bli TBC-paviljong.**

När de två paviljongerna, **1 för TBC-smittade kvinnor och 2 för TBC-smittade män** byggdes 1954, se kartan på nästa sida, så löstes problemet. De paviljongerna hade 63

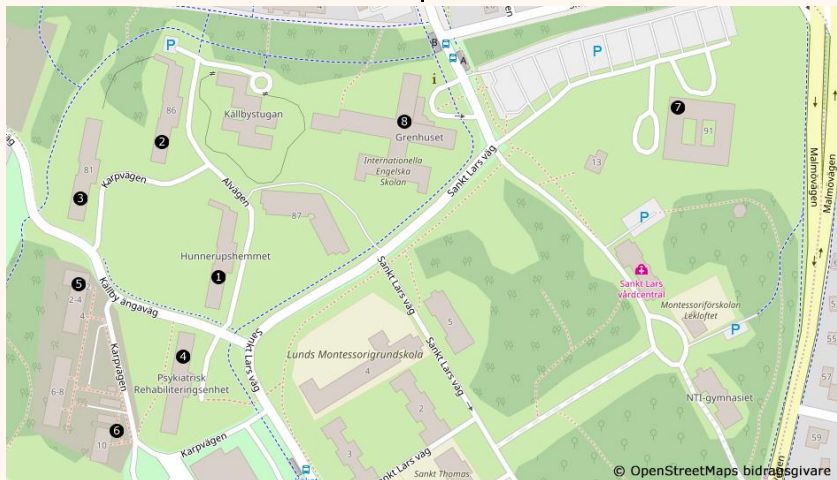
vårdplatser vardera och där samlades TBC-smittade patienter från hela södra Sverige.

På gavlarna som vetter mot söder fanns det stora indragna solaltaner och de finns kvar där än idag. Liknande solaltaner finns det i en vinkelställd flygel norra änden.

I mittpartiet som har dragits fram något framför de bägge sidoflyglarna, fanns det kök, matsalar, trapphus och expedition och i flyglarna fanns det patientrum och salar längs en mittkorridor. 1983 gjordes det en större renovering av paviljongen för TBC-smittade män.

Paviljongen för TBC-smittade kvinnor med den stora solaltanen i söder närmast i bild.

Nya området med sex nya paviljonger och två andra nya byggnader.

3 och 4: Vårdpaviljonger

De två vårdpaviljongerna planerades redan 1960 men byggdes först **1964–1965**. De har likadana **solaltaner i söder** som TBC-paviljongerna men inte någon vinkelställd flygel i norr. De hade **120 vårdplatser vardera** där det fanns kök, matsalar, besöksrum och trapphus i mittdelen som har dragits fram framför sidoflyglarna, och patientrum i sidoflyglarna.

En av vårdpaviljongerna som byggdes 1964–1965.

5 och 6: Vårdpaviljonger (ej kvar)

Vid **5** och **6** i kartan byggdes det **två identiska lite mindre L-formade vårdpaviljonger 1953–1956** men de finns inte kvar längre. De har rivits och de byggnader som finns där nu har byggts efter att Sankt Lars sjukhus avvecklats.

7: Rättspsykiatrisk klinik

En rättspsykiatrisk enhet upprättades redan 1946 inom Sankt Lars sjukhus för undersökning av brottsmisstänkta. **1969–1970 byggdes en rättspsykiatrisk klinik 7** bakom en hög jordvall och höga plank mot Malmövägen.

Vården på Sankt Lars sjukhus utsattes för kritik under slutet av 1960-talet, så när det blev känt att det var en rättspsykiatrisk klinik som höll på att byggas så väckte det upprörda känslor. Det som kritiserades var bl.a. övervakningskameror, brevcensur och elektroniska larm som inte ansåg ha något att göra

med ett sjukhus. **Den 30 januari 1970**, några veckor innan invigningen, så **satte några studenter eld på huset** med bensinbomber. De utförde attentatet med bara sockar på fötterna för att inte lämna några skoavtryck i snön åt polisen. Branden varade i ett dygn och förstörde hela taket. Efter att ha reparerats kunde huset tas i bruk den 1 november 1970.

Rättsspsykiatriska kliniken.

Byggnaden består av fyra längor kring två rastgårdar som skiljs åt av en förbindelsegång i mitten mellan två av längorna. I bottenvåningen fanns sovrum och uppehållsrum för 35 intagna och på övervåningen fanns personalrum och behandlingsrum.

Till skillnad från andra byggnader och kliniker inom Sankt Lars sjukhus så har den här blivit kvar i statlig ägo. Numera används byggnaden för LVM-verksamhet, enligt lagen om vård av missbrukare.

Medicinskt centrum

I början av 1960-talet öppnade en **forskningsavdelning** där **chefspositionen var kopplad till en professur i psykiatri vid Lunds universitet**. Den satsningen var **ett led i att försöka sammanföra mentalsjukvård med psykiatrisk forskning**. En mängd nya preparat testades på patienterna som på så sätt fick ingå i en omfattande utprovning av internationella läkemedel.

Den stora byggnaden för **medicinskt centrum** ⑥, med expeditioner för sjukhusets administration och sjukvård, laboratorium och vårdavdelningar i utkanten av sjukhusområdet planerades 1959 inför landstingets övertagande av Sankt Lars sjukhus. När den **stod klar 1967** var den dock redan för liten. Byggnaden är ett byggnadskomplex som är sammansatt av flera olika byggnader med 4-6 våningar.

Byggnadskomplexet medicinskt centrum.

Sjukhusets avveckling

Sankt Lars sjukhus nådde sin största omfattning på 1950-talet och 1956 fanns det 2 454 patienter. Sedan 1800-talet hade de slutna institutionerna ansetts vara det bästa sättet att ta hand om de sinnessjuka. Under 1960-talet började dock öppenvård och patienters rätt att leva normala liv ute i samhället förespråkas allt mer.

Som en del i en total omstöpning av den psykiatriska vården, **övergick ansvaret för Sankt Lars sjukhus från staten till Malmöhus**

läns landsting 1967 för att bli en del av den allmänna sjukvården.

Under 1970-talet integrerades Sankt Lars sjukhus alltmer i den allmänna sjukvården och började successivt avvecklas när antalet patienter inom slutenvården minskade. Under början av 1980-talet gick avvecklingen allt fortare i takt med att öppenvården ökade. Numera är Sankt Lars sjukhus nerlagt och en del av Lunds historia.